

Den faldende syge

Af Charlotte S. H. Jensen

Hvordan så folketroen på epilepsi? Lidelsen, der som bekendt kan forårsage krampeanfald, har sat mange spor i den folkelige overlevering. Ikke mindst, når det gælder midler, som man mente kunne "helbrede" dét, man kaldte "ligfald" eller "den faldende syge.

Det er måske lidt af en tilsnigelse at kalde epilepsi for "et skjult" eller "usynligt handicap". Det gælder i hvert fald kun for den epilepsiramte, hvis medicinering har bragt anfaldene under kontrol, eller den patient, der kan "nøjes" med anfald i form af absencer eller lignende. De voldsomme krampeanfald, som mange traditionelt forbinder med lidelsen, er alt andet end usynlige, og det er da også navnlig disse, der har optaget den folkelige forestillingsverden.

Lidelsen betegnes i fortiden ved flere forskellige navne. Dog kaldes den forholdsvis sjældent ved den nu almindeligt anvendte medicinske term, epilepsi. Hyppigere anvendte navne er "*Ligfald*", "*Slag*" eller "*Slagtilfælde*", der dog også i visse tilfælde anvendes som synonym for apopleksi. I nogle tilfælde tales der blot om "*Krampe*". I det sidste tilfælde kan det være svært at afgøre, hvorvidt der er tale om epilepsi eller om helt almindelige muskelkræmper. Det sidste er sandsynligvis tilfældet i mange af de situationer, hvor der som middel nævnes en krampeknude.

En krampeknude er et stykke garn, som regel uldgarn, der skal bindes om arm eller ben. Garnet bindes om det sted, hvor muskelkræmperne viser sig. Denne fremgangsmåde beskrives fx således: "*En gang havde jeg en slem Krampe i mit ene Ben, og vores svenske Kokkepige sagde: Jeg skal binde Frøkenen en Krampeknude. Og paa et stykke hvidt Uldgarn bandt hun en del Knuder med forskellig afstand og bandt det under mit Knæ, mens hun sagde noget*"¹ Knuden kan dog også ses anvendt i tilfælde, hvor der ikke er tvivl om, at der er tale om egentlige krampeanfald.

Lidelsens årsager

De årsager til epilepsi, som nævnes i optegnelserne, er typisk, at den syges mor under svangerskabet har været deltager i en situation, som har påvirket det ufødte barn. At en gravid kvindes oplevelser og gerninger, kan sætte sig spor hos fosteret, er en hyppigt forekommende tanke. Et typisk eksempel er fx den udbredte tanke om, at en gravid kvinde, som forskrækkes, påfører det ufødte barn et modermærke. I sin form vil modermærket ifølge denne trosforestilling minde om dét, der har været årsag til forskrækkelsen. En lignende

grundtanke ligger i advarslen imod at gå over et hareleje – gør den gravide dette, vil hendes barn få hareskår.

Som årsag til epilepsi nævnes i reglen voldsomme begivenheder. Ofte hændelser, som har relation til slagtning, fx: *"En frugtsommelig Kvinde må ikke tage mod Blod fra en Gris, thi da vil det Barn hun kommer til at føde, komme til at lide af Ligfald"*².

Lidelsen behøvede ikke at vise sig straks efter fødslen, men kunne ligge latent i mange år og vente på at bryde ud. I en optegnelse fra Ullerslev nævnes således, at en kvinde havde *"taget blod"* af et slagtet dyr, selvom hun var tre måneder henne. Hun fødte siden en pige, og da datteren var 12 år *"fik hun Ligfald"*³. En meddelelse fra Øksendrup nævner, at det farlige er, at *"se Grisen dø"*, hvorimod blodet kun vil give barnet *"Leverpletter"* i ansigtet, hvis den gravide er så uheldig, at det sprøjter op på hende.

Samme meddelelse nævner også, at en ung pige aldrig måtte gå først over et *"Gulv, hvor Slagtegrisen eller Sulet"* havde ligget. Havde man en gammel kone i gården, skulle hun helst tage turen først, *"for at intet skulle skade Pigen, man kunde jo aldrig vide, om hun var gravid"*⁴. Hvad der helt præcist kunne ske med pigen eller evt. hendes barn oplyses dog ikke.

Hvad er baggrunden for tanken om, at medvirken ved slagtninger, at se slagtninger eller komme i forbindelse med et slagtet dyr, kan give epilepsi? Grunden skal findes i sympatimagiske forestillinger. En optegnelse, som stammer fra Sverige, men findes i Dansk Folkemindesamling, anskueliggør den bagvedliggende grundtanke ganske glimrende. Her er det slagtning af høns, der advares imod: *"Om en hafvande qvinna går öfver (förbi) der de har slaktat höns och se djuret ännu rycka och flaxa, så får barnet en mycket farlig sjukdom; det får krampryckningar och flaxningar alldeles som det samma djur – om det är en tupp eller höna – hade, som modern såg"*⁵

Tanken er ganske tydeligt, at det er synet af det døende dyrs krampetrækninger, der vil påvirke det ufødte barn og bevirke lidelsen. Dette indtryk stemmer godt overens med svensk materiale. I en opgørelse over 99 svenske optegnelser, som omtaler årsager til epilepsi, angives oplevelse af slagtning, henrettelse, at passere en grav eller overvære et epileptisk anfald at være årsag til sygdommen i over halvdelen (53) af optegnelserne.⁶ Andre årsager var fx at moderen var blevet skøgeset, havde set nedskæring af stof fra en væv m.m. At der var tale om et problem, som var opstået allerede i fosterstadiet, var langt den hyppigste antagelse. Kun i 17 tilfælde fandt de svenske meddelere, at den epilepsiramte selv kunne være årsag til sygdommen, eller at denne var opstået som følge af en forskrækkelse, som den syge selv havde oplevet. At lidelsen kunne være påtryllet nævnes tilsyneladende ikke.

En enkelt optegnelse i Dansk Folkemindesamling nævner derimod eksplicit forhekselse som årsag til krampeanfald- eller rettere: optegnelsen omtaler en forhekselse, der ligner krampe. Optegnelsen er speciel, idet det er patienten selv, en mand født ca. 1845, der beretter, og i øvrigt synes enig i diagnosen. *"I min Drengetid var der endda mange mennesker forhekset.*

Som Dreng var jeg nær død af Krampe, det var nogle forfærdelige slemme Anfald jeg fik, og det var altid om Natten, det var saa slemt. Hekseri kunde jo ingen Doktor give Raad for, enhver troede jo da, at jeg var forhekset, saa gik min Moder hen til Trine Jordemoder i Ørre og sagde, hun kunde da vel ikke hjælpe hende, hendes søn var saa forhekset, at det lignede forfærdelig Krampe, og Froden stod ud af Næse og Mund paa ham. Jo saamænd kan jeg give Raad hvis du bare vil gøre, hvad jeg siger og endelig gøre det stiltiende, for hvis du eller Drengen taler, saa gør det ingen Nytte. Ja. Sagde Moder, jeg kan tie og gøre, hvad det skal være, bare du kan fri min søn fra det forfærdelige, der er hekset paa ham. Hør nu godt efter, sagde Trine Jordemoder, du skal tage noget blaat garn og lægge det 4 Lag og slaa 4 Krampeknuder derpaa og binde det om Drengens Hals, den forreste Knude skal sidde lige paa Struben, jeg skal lære dig at slaa de Knuder, men husk du maa ej sige et Ord mens Knuderne slaas, heller ikke mens du binder det om Drengens Hals. Moder fortalte mig saa, hvad der skulde gøres hver Aften, det var kun i Sengen, jeg havde Krampe, og kun om Natten jeg skulde have det blaa Garn om Halsen, og blaat skulde det være, ellers hjalp det ikke, jeg glemmer aldrig, hvor betaget jeg var den første Nat over, at blaat Garn kunde hjælpe for Hekseri og Krampe, det hjalp ej alene den første Nat, men der gik 8 Dage, og jeg fik stadig ingen Krampe, og der gik Maaneder og Aar og jeg var fri for det forfærdelige, men aldrig turde jeg gaa i Seng uden at faa det blaa Garn med Hekseknuderne om Halsen, og jeg bruger det da forresten endnu, men nu har jeg opdaget, at hvidt Garn gør akkurat samme Nytte, men sikkert er det, jeg var død som Dreng, hvis det blaa Garn havde reddet mit Liv”⁷

Midler og metoder mod epilepsi og krampe

Folketroen og etnomedicinen har naturligt nok også koncentreret sig om, hvordan man kunne komme lidelsen til livs. Den ovenfor refererede magiske metode, krampeknuden, er blot én ud af mange forskellige muligheder. De midler og metoder, der opregnes i de forskellige meddelelser kan inddeles i tre hovedgrupper. De, der baserer sig på forskellige medikamenter med et vist medicinsk præg, og de, der er magiske. En mellemgruppe udgøres af råd, der nok rummer indtagelse af forskellige præparater, men som også har et vist præg af magi. Enten i den måde, som medikamentet er sammenstillet på, eller i de forholdsregler, der opstilles omkring dets indtagelse.

Et rent medikamentelt middel omtales i følgende optegnelse, foretaget i 1935 *”Et forebyggende Middel for Krampe er, at der tages og skræbes noget af en Hjortetak. Det skræbete Pulver tages i Mælk. Den som bruger Midlet, vil ingen Sinde faa Krampe”*.⁸

Et andet råd var at blande mælken op med pulveriseret navlestreng: *”Et nyfødt barns Navlestreng tages, naar den falder af, og hengemmes ophængt i Skorstenen i Navlebindet. Før, da der var aabne Ildsteder, da blev Navlebindet med Navlestrengen bundet til Sodstangen i Skorstenen, senere da Komfurerne kom i Brug da blev det lagt op i Skorstenen paa et Sted,*

hvor der var en fremstaaende Kant. Var der nu et Menneske, der fik et Krampeanfald, saa blev Navlestrengen taget og stødt til et fint Pulver. Pulveret blev delt i tre Dele og tre Dage i træk skulle der saa tages en portion stødt Navlestreng i Mælk, og saa var det Menneske ikke mere udsat for at faa Krampe”⁹

To andre optegnelser omtaler det samme middel, men angiver eksplicit, at det skal bruges, hvis det er barnet selv, som får krampe¹⁰. ”Krampe” behøver i dette tilfælde ikke at være epilepsi, men kan måske tolkes som fx feberkrampe eller lignende, der også kan ramme spædbørn i dag.

At gemme navlestreng fra nyfødte børn har været brugt helt tilbage i 1600-tallet og endda i de højeste kredse. På Rosenborg Slot findes en samling tørrede navlestreng fra kongelige børn opbevaret dels i små papirspakker og dels i fornemme sølvdåser, udfærdiget særligt til formålet og forsynet med inskription, der angiver, hvis navlestreng, der befinder sig i æsken. Hvorvidt de kongelige navlestreng er opbevaret specifikt for at kunne fremstille middel mod epilepsi eller krampe kan ikke afgøres, men umuligt er det naturligvis ikke.

Blandingsmidler, med langt flere ingredienser kan også forekomme. Ved et tilfælde er en privat opskriftsbog med forskellige husråd og opskrifter bevaret i Katstrup godsarkiv på landsarkivet for Sjælland. Her findes råd for mangt og meget, også for *”den Falden Siuge”*. Der er tale om en anti-epileptisk drik, hvortil ingredienserne er *”Slag Vand, Svale unge Vand, lilie Comval Vand, frisk bebergielde, (?)Mispel, Peone Kierner, berensteen Olie, brent hiorte Tak”¹¹* (Flere af disse ingredienser nævnes i ældre medicinsk litteratur som antiepileptika¹²) *”Dette ovenskrevne skal kjøbes paa Apothecket det 9de Slags skal mand self skaffe sig, som er Hovedpanden af en Tyr deraf skal mand have et Stykke saa stort som et 2mkr Stykke støde dem smaa og blande den i Drikken til de 8 Slags”*. Denne drik skulle deles i to portioner. *Medicinen måtte ikke gives til den syge med det samme, men først under et anfald ”naar hand segner aller stærkist”*. Man skulle da med magt tvinge hans mund åben og holde tungen nede med den flade ende af en ske eller en flad pind, og hælde drikken ind lidt efter lidt. I opskriften betones det vigtige i at passe på, og give den syge tid til at synke, for at undgå kvælning.

Efter at havde fået drikken, fik patienten påbud om at hvile og faste i tolv timer. Herefter skulle der serveres vandgrød sammen med resten af drikken, og den tilbageværende portion blev atter delt i to. De sidste to portioner skulle drikkes de to næstfølgende morgener, *”før Dag”*, og følges af 9 – 6 timers faste.

Når fasteperioden var overstået, fulgte en periode på ét år med streng diæt. Den syge skulle *”holde Maade med sin Mad”* – som bestod af suppe, vandgrød med godt smør samt *”al god Fordøielig Mad”*. Fra den sidste kategori var en lang række spiser udelukket; mælkemad, mælk i almindelighed, ost, flæsk, gåsekød, salt og røget kød, salt fisk og sild, hård og tør fisk samt alle slags frugt. Det gjaldt desuden om ikke at blive *”harm eller vred eller forvildet”*. I et

år måtte patienten desuden "afsky Drukkenskab", men kunne så også gøre sig håb om helbredelse. Opskriftsskriveren havde noteret, at en person, "D.M.L", havde benyttet rådet med held, og at "mange hundrede" var blevet hjulpet.

Interessant ved denne opskrift er naturligvis de forskellige ingredienser, hvis baggrund og ælde i epilepsibehandlingen ikke skal udredes her. Men interessant er også de anbefalinger, som gives for patientens videre liv. At leve roligt og fornuftigt, uden sindsbevægelser og overdrevent alkoholforbrug, er et råd, som også nutidens patienter kan møde. Navnlig i situationer, hvor anfaldene er svære at kontrollere. Opmærksomhed omkring kostens betydning er også fortsat en faktor i behandling og forståelse af epilepsi. I den seneste tid gennem brug af den ketogene diæt, som er karakteriseret gennem særlig højt fedtindhold.

En mere magisk præget behandlingskombination findes i en meddelelse fra 1945: *"Man skal tage Hovedpanden af en Karl, som enten har været hængt eller steilet. Kødet skal være slet afraadnet af Hovedpanden imens den har Vejret enten i Galgen el. paa Steilen. Hug samme pande tværsover lige for Øjnene, læg sammes øverste Part over en Rist, sæt denne over en sagte Ild og lad denne sagtelig steges, til der kommer meget gult Fedt igennem hende. Vend den saa over paa den anden Side, og lad hende som før sagtelig steges, til Fedtet gaar ind igen og hun bliver tør og (mør?)stegt. Stød hende saa ganske smaat, og læg 3nde Pion Korn og ligeledes Stød, tag saa siden et Qvintes af samme Pandes Pulver og de 3 Pion Korn, og kom det i to til tre skefulde Lavendelvand, og rør det godt omkring, giv det saa den Syge det 2 eller 3 Morgener fastende, eller imod Sygefaldende, naar de vil komme og saa skal den Syge vare sig, at han ikke gaar over nogen onde eller farlige Broer, stiger eller kryber højt op, hvoraf han eller hun kunne snarlig forfærdes eller forskrækkes.*

Dette Raad har hjulpet mange, og de som ypperlig sig have været (?), men man maa agte, at naar Vædderens Tegn er, da skal dette Raad ikke bruges, man maa ikke give den Syge deraf, men tage dennes Skjorte eller Særk (naar Lidelsen er der) af hans el hendes Krop og opbrænde den til fulde Aske i Sønnens den Helligedes Navn"¹³

Opskriften er en folkelig variant af et middel, der tilskrives Tycho Brahe, og som første gang nævnes 1640. I Tychos variant er der ikke tale om at gå over "onde broer", men at holde sig inde i 14 dage, og ikke gå over hverken broer eller rindende vand, hvilket jo giver begrænset aktionsradius, og dermed større mulighed for et roligt liv. Desuden skulle patienten undlade at råbe og skrike. Dvs. oprindeligt råd, der ligger stærkt på linje med Kattrup-opskriften. ¹⁴

Et andet renæssancemedikament, som måske kan genfindes i folkelig forklædning, er det berømte middel theriak¹⁵, der angiveligt kunne helbrede næsten hvad som helst, og bestod af en lang række forskellige ingredienser. I nogle varianter bl.a. stødt mumie. Brug af "ægte mumie" er nævnt i en optegnelse efter husmand og tømrer Niels Nielsen i Fårevejle. Han kunne berette om en lokal kvinde, "Ole Olsens Kone" i Fårevejle, at "Denne Kone gik engang ned i Gravkælderen under Faarevejle kirke, og tog en Finger af én af de gamle Mumier, denne

*Finger ristede hun på Panden, malede den i Mel og kom den i en Pandekage til sin Mand, som Middel mod Kampe og Ligfald, som han led af, det skulde forebygge, at han ikke skulde ligge og omkomme og dø ude paa Marken. (Han omkom ved Drukning i en dyb Grøft)*¹⁶

Husmand Ole Olsen i Fårevejle døde ganske rigtigt ved at drukne i en grøft, og han havde uden tvivl epilepsi. Hændelsen fandt sted 18/5 1846, da Ole var 60 år, og fulgtes af et fagedforhør, der skulle fastslå, hvorvidt der var tale om selvmord. Konklusionen blev, at Ole sandsynligvis havde fået et anfald, og var faldet så uheldigt, at han var druknet i grøften.¹⁷ Det er i dag forholdsvis sjældent, at personer med epilepsi omkommer i forbindelse med anfald, men risikoen er til stede.¹⁸

Et middel af samme type, pulveriseret dødningeben nævnes i en optegnelse fra Herning-egnen¹⁹ og her angives eksplicit, at det kunne bruges til både børn og voksne.

Magiske midler

Det er ikke alle de midler, der nævnes, som har karakter af medikament. En række mere eller mindre magiske råd omtales også, fx at drikke blod af nyslagtede dyr: *"... to haner blev slagtede og nedgravede på Kirkegaarden, naar blodet af dem var drukket som Middel mod ovennævnte Sygdom"*²⁰ optegnelse fra 1903. Et middel som dette, hænger udmærket sammen med tanker om, at synet af slagtede dyrs dødsdanskamp kan have forårsaget lidelsen. Den magi, der er i det døende dyrs blod ophæver den lidelse, der tidligere er skabt i en lignende situation.

At forsøge at få en patient til at indtage dyreblod kunne imidlertid også give bagslag. En optegnelse fra Saunte beretter om en hændelse, hvor en pige som ofte fik krampe, skulle behandles med blod fra en hundehvalp rørt op i mælk eller vand. *"...men Tøsen vilde ikke have det; saa vilde de tvinge det i hende, men saa faar hun netop det Krampeanfald, som Kuren skulde afværge"*²¹ Beretningen lyder troværdig, idet et anfald godt kan fremprovokeres af en stresset og ubehagelig situation.

Der er også ganske få optegnelser, som nævner mere almene, magiske foranstaltninger. Fx denne fra Stiglund, foretaget 1943: *"Var der et Menneske, der havde at lide under Krampetilfælde, saa kunde en saadan vinde Helbred ved at gøre følgende: Det skulde af Jern smedes en Ring Langfredag før at Solen stod op, denne Ring skulde saa bæres paa Højre Haands Langemand. Blev det gjort saadan, kom den, der brugte dette Raad aldrig mere ud for at faa Krampe"*²² Her er ingen direkte, indholdsmæssig sammenhæng mellem lidelsen og kuren, der i stedet baserer sig på de mere almene forestillinger. I det konkrete tilfælde om særlige tidspunkter og dage, samt disses magiske kraft. En metode af lignende, mere almen type, nemlig at sove i en nykastede grav, nævnes i to tilfælde, fx følgende: *"Niels Andersens Plejedatter Stine, skulde sove i en nyopkastet Grav. Hun havde Krampe: fik aldrig Krampe*

siden. Inger Marie (i yderby) gjorde det samme, men kom sig ikke.²³ Her gennemgår den krampelidende Stine en symbolsk genfødsel, med det formål at ryste sygdommen af sig.²⁴

En opfattelse, som epilepsiramte tidligere har måttet kæmpe med var, at deres lidelse smittede. Denne forestilling nævnes i to optegnelser som vejen til helbredelse. Tanken er her, at sygdommen så at sige har sit eget liv, og kan springe fra en levende organisme til en anden. Kunststykket er da at "smitte" lidelsen fra sig. En optegnelse fra Sønderjylland formulerer det således: *"Det Barn, der lider af Krampeanfald, kan blive helbredet ved, at en Hund ligger sammen med Barnet i én og samme Seng. Krampen overføres da fra Barnet til Hunden, saa den faar Krampe, og naar Hunden saa dør ved et Krampeanfald, da er Barnet rask."*²⁵ Samme tanke ses i en optegnelse fra Lysholm, hvor det refereres, at den fråde, som afgives under anfaldet skal opsamles. Tanken er øjensynligt, at dette indeholder en form for smittestof, eftersom det skal gives til *"en Kat eller et andet Dyr"*²⁶ der så i stedet vil pådrage sig sygdommen.

Det middel, der omtales allerhyppigst er dog frisk blod fra en halshugget forbryder, som nævnes i en lang række optegnelser²⁷. Fremgangsmåden kan illustreres med følgende citat fra Frederiksborg Amts Avis, 1878: *"Det har været en meget almindelig Tro, at hvis et Menneske, der led af 'Slag' eller 'fallende Syge', kunde faae Blodet af en henrettet Misdæder, straks efter at han var død, da vilde det – det især Kvinder – hjælpe hende. Da Ole Kollerød blev henrettet paa Kløvermarksvej paa Amager, mødte to Kvinder med en Kop og opfangede Blodet, hvorpaa de løb tre Gange 'avet om' Skafottet med den syge kvinde imellem sig, hvorpaa hun maatte drikke blodet. Saaledes fortæller man, da Anders Sjællænder November 1882 blev henrettet paa Laaland gjentog omtrent det samme sig: Manden der mødte med en Kop for at faa lidt Blod til sin syge hustru, blev afvist af Skarpretteren, men fik nok, siger man i Hurlumhejen lidt..."*²⁸.

At midlet er blevet anvendt i praksis, er der mange belæg for, bl.a. forskellige øjenvidneskildinger, hvoraf den mest berømte måske er H.C. Andersens. Han beskriver en 3-dobbelt henrettelse, som fandt sted i 1825, på Kanehøj i nærheden af Skelskør. En ung pige, hendes kæreste (som hun ikke måtte få) og en tjenestekarl, der havde hjulpet parret med at myrde pigens far, skulle alle henrettes. Andersen havde kørt af sted hele natten, for at overvære begivenheden, sammen med de andre elever fra øverste klasse i Slagelse skole. Rektor havde givet dem fri, og hændelsen gjorde stærkt indtryk på den følsomme unge mand, der blandt andet beskriver, hvordan han *"saa der en stakkels Syg, hvis overtroiske Forældre, for at han kunde helbredes for Slag, lod ham drikke en Skaal af de Henrettedes Blod, og saa løb de afsted med ham i vild Flugt, til han sank til Jorden"*²⁹

Det helt konkrete forløb kan variere lidt. I reglen fremgår det, at den syge skal løbes, efter at blodet er drukket. Som formål med løbet nævnes i et tilfælde, at *"saa mange Agre de kommer over, inden den Henrettedes Legeme er koldt, saa mange Aar skal Sygdommen blive*

borte".³⁰ . I et tilfælde nævnes, at potten, hvoraf blodet er drukket, bliver slået i stykker på den henrettedes hovede³¹

En ægte 1800-tals epileptiker

De refererede optegnelser giver et ret voldsomt indtryk – af epilepsiramte, der placeres i grave og tvinges til at drikke menneskeblod. Men var dét virkelig sådan? Det er naturligvis svært af afgøre, hvordan fortidens "mainstream-epileptiker" kan have haft det, men et lejlighedsfund i Helsingørs politiprotokol kan alligevel give et lille indblik.

Den 4. marts 1836 kom den tyve-årige Engelbrecht til politikammeret i Helsingør for at forklare om sin epilepsi. Han var sammen med sin læremester, skræddermester Dahlstrøm, dennes husholderske, madam Nyegreen, og to jævnaldrende arbejdskammerater, svenden Christian og skrædderdrengen Peter. Engelbrecht havde lidt af epilepsi, her kaldet ligfald, siden han var ni, og forhøret skulle optages idet sessionsmyndighederne krævede bevis for lidelsen, der gjorde ham utjenstedygtig som soldat.

Af forhøret fremgår, at Engelbrechts epilepsi ingenlunde blev skjult eller hemmeligholdt. Alle implicerede havde set anfald og kunne fortælle om, hvordan de formede sig. Husholdersken havde fx selv set to anfald. Hun fortalte, sekunderet af både drengen og svenden, om hvordan det sidste af anfaldene forløb. Det var kommet ved spisetid "*en Mandag ved Mortensdags tide forrige Aar*". Engelbrecht, der allerede var ved spisebordet, havde smidt kniv og gaffel. Han var derpå sprunget op og løbet ud i værkstedet, hvor han gav et skrig. Han forsøgte at nå hen til en stol, men da husholdersken gik derud, havde han ligget på gulvet, hvor han "*gav sig*", og et par af svendene holdt ham. En af disse uddybede beretningen ved at fortælle, at Engelbrecht havde været meget bleg, at han havde udstødt "*flere svære Stønd, hvorpaa han styrtede om paa Gulvet og havde i omtrent 1 Qvarter Contractioner*". Da anfaldet var overstået, havde man lagt ham i seng, og om aftenen havde han fået endnu et mindre anfald til i sengen.

Skrædderdrengen Peter, der delte seng med Engelbrecht, fortalte at "*Han faaer dette Tilfælde paa Tider, da han er fuldkommen vel, styrter da om taber Bevidstheden og kan hverken see eller høre. Tilfældene varer i almindelighed fra et Qvarter til ½ Time*". I øvrigt havde Peter også bemærket, at stressede situationer kunne udløse anfald. Han forklarede, at Engelbrecht var "*mest udsat for disse Tilfælde naar han har havt Strabase*". Fx havde han fået anfald, da han kom hjem fra sessionen.

Engelbrecht Nielsen var søn af husfolkene Niels Larsen og Anne Kirstine Engelbrechtsdatter og født den 9. april 1815 i Nørre Herlev, som nummer fire af syv søskende. Forældrene var blevet gift i oktober 1804 i Lyngby sogn, hvor de første tre børn født, Engel Marie (1805), Karen (1808) og Jens (1810). Derefter flyttede familien til Nørre Herlev, hvor de fire sidste børn kom til verden: Engelbrecht (1815), Gunnild (1821) Jørgen (1823) og Karen (1825). Den

sidste Karen var opkaldt efter den første, som døde kort efter, at familien var ankommet til Nørre Herlev.

Ved konfirmationen fik Engelbrecht karakteren "godt" og var nummer ni ud af de tolv konfirmander, som stod på kirkegulvet i foråret 1830. Karaktererne var ikke værre eller bedre end de andre søskendes - bortset fra storesøster Engel Marie, der fik "meget godt".

To år efter - til pinse 1832 - kom Engelbrecht i lære, hvor han fik kost og logi. Det kunne være nærliggende at antage, at det måske var hans handicap, som havde bevirket, at han kom i lære, og på denne måde trådte udenfor landbomiljøet. Ikke mindst, da der er tale om skrædderlære - da der til skrædderhvervet ofte har knyttet sig en forestilling om, at dette var en bestilling, som var særligt velegnet for svagelige personer.

Engelbrecht blev imidlertid ikke den eneste i søskendeflokken, der kom ind i håndværkernes rækker.

Broderen Lars blev husmand, men var også skomager ved siden af. Jens og Jørgen blev skomagere i Helsingør, søsteren Engel Marie giftede sig med en murer - og i øvrigt havde morfaderen været smed i Vindinge ved Roskilde. Selvom bierhverv var almindeligt for mange husfolk, og selvom Engelbrecht blev den eneste skrædder, ser det ikke ud som om, han fik en meget anderledes livsbane end resten af sine søskende.

Epilepsien fik - tilsyneladende - heller ikke synderlig indflydelse på hans videre liv. Han blev svend - sikkert omkring påske 1836, idet hans læremester ved forhøret kunne oplyse, at han skulle til at gøre svendestykke. I september 1841 giftede Engelbrecht sig i Sct. Olai kirke med Johanne Caroline, der var nogle år yngre og kom fra Hørsholm. I folketællingen 1845 bor de i Sct. Annagade - dør om dør med storebror Jens og lillebror Jørgen, der var hhv.

skomagermester og skomagervend. Fire år efter, 17. marts 1849, fik han borgerskab som skræddermester, og to af hans fire overlevende børn fulgte siden efter i professionen.

Engelbrecht Nielsen døde den 5. februar 1884, som 70-årig, og efter at have været enkemand i fem år.³²

Alt i alt et temmelig almindeligt levnedsløb for en mand på denne tid og i dette samfundslag. Det virker ikke som om, at epilepsien havde en afgørende negativ indflydelse på hans tilværelse. Og ser man på omgivelsernes håndtering af hans anfald, virker dette også relativt afslappet og fornuftigt. Den lille skrædderdreng Peter deler tilsyneladende ubesværet seng med Engelbrecht, i hvert fald uden en i kilden formuleret frygt for at blive "smittet" og få sygdommen. Det omtales ganske vist, at man søger at holde Engelbrecht fast i forbindelse med anfaldene. Dette kan dække over en opfattelse af, at krampen ikke må få "magt over ham". Måske har man fx prøvet at forhindre ham i at knytte tommelfingrene ind i hånden, for at undgå, at krampen fik overtaget³³. Efter anfaldene sørger husstandens medlemmer for, at han kommer i seng og får hvilet ud.

Et fortidigt liv med epilepsi kunne – tilsyneladende – også formes uden betydelig negativ indflydelse fra de folkelige trosforestillinger, som kan dokumenteres i perioden.

¹ DFS 1906/23-593

² DFS 1906/23-333

³ DFS 1906/23-1114

⁴ DFS 1906/23-1097

⁵ DFS 1904/29-7245

⁶ Carl-Herman Tillhagen: Folklig Låkekonst, Stockholm, 1958. p 195

⁷ DFS 1906/23-2485

⁸ DFS 1906/23-3341

⁹ DFS 1906/23-3312 midlet omtales også i DFS 1906/23-2488

¹⁰ DFS 1906/23-1653 og 1906/23-2327. Sidstnævnte meddelelser, Ane Pedersen fra Herning * ca. 1859, gav i meddelelsen udtryk for bekymring for, hvorvidt de unge koner og jordemødre i hendes samtid – 1927 – nu også sørgede for at huske, at få gemt navlestrengen, da dette var det eneste, som kunne hjælpe, hvis børnene fik krampe.

¹¹ LAK: Kattrup Gods, Opskriftsbøger, u.å.

¹² Fx nævner Christiern Pedersen både stødt hjortetak og "pion", der anbefales både som kerner og rødder, både indvortes og til at hænge om halsen. Lægebogen indeholder i øvrigt en lang række blandingsmidler, hvor både animalske og vegetabiliske ingredienser indgår. Christiern Pedersens Læsebog, 1533, facsimileudg. v. Poul Hauberg, Kbh. 1933

¹³ DFS 1906/23-294. Dette er en folkelig variant af en kur mod epilepsi, som tilskrives Tycho Brahe.

¹⁴ Midlet omtales i et Haandskrift af Børge Jansen fra 1640 (Rostgaard Saml. 36. 8 ° p. 62-64.). Opskriften lyder i denne variant " Rp. Hiernescschallen Aff Itt Mennische, som enten er hengt eller stieglett, der Alldrig er kommen i Iorden, Men er tørket Imod Sollen, Leg den paa En heed steen eller Mod En Sagter Kuell Ild och vendt den ofte omkring, At hun bliffuer tør oc Mør, och stød den sma till puluer, du skalt och haffue goed Agt der paa, At hun Icke bliffuer formeget brendt, dog skall Mand Agte, Att All fugtighed bliffuer der aff vdtørket formeidellst heden, Tag saa 3 Quintin aff hierneseschallen, Nie sorte pionne Korne, stød dem smaa I En Morter, Jo lenger du støder det, Joe beder det bliffuer, Skifft det saa, vdi trende papir, vdi huert lige Megit, saa der kommer vdi huert papir 3 Pione Korner och j quintin hierneseschalle. Och giff det Mennische, der sygen haffuer, 3 dage efter huer Andre alle Morgener fastendis jt papir fulld af samme puluer paa den tid (hoc non semper potest observari), som Sygen La vendell Vand, och Lad hannem siden Alle 8 dage der Effter hand holde sig Inde i 14 dage och hos eller Offuer intet Rindendis vand gaee Eller broer, Icke heller Robe Eller Skrige. Och schall denne lægedom Icke giffuis Nogen i Ny Maane Icke heller, Naar det tegeu vederen Regierer (citeret efter Poul Hauberg: Tycho Brahes Opskrifter paa Lægemedler i Dansk Tidsskrift for Farmaci 1926/27, gengivet i fuldtekst på www.rundetaarn.dk)

¹⁵ Theriak nævnes fx som et af flere midler mod den "fallende sot" i Hans Christensen Bartskaers "En liden Bog om Allehaande Sygdomme" fra 1596. Her angives theriak i vin, kogt med bævergejl som middel imod epilepsi, der "stammer fra maven". I overensstemmelse med tidens væskelære mente han, at den helt konkrete årsag til epilepsi var kulde og overflødig væske i hjernen, som gjorde årerne slimede og "ækle". Der kunne dog også være dén forklaring, at sygdommen stammede fra andre lidelser, der kom fra "ildelugtende vinde", "stank og anden os", som var gået ind i hjernen. Men ellers fandtes epilepsi i tre former. Én variant, der stammede fra hjernen, og som gav patienten fråde om munden under anfald. En anden type af sygdommen stammede fra maven, og denne ytrede sig ved, at patienten spyttede og brækkede sig mens kramperne stod på. Den sidste form stammede fra blæren, og kunne kendes på, at den syge "bepissede" sig i forbindelse med anfaldene. Hans Christensen Bartskaer "En liden Bog om Allehaande Sygdomme", genudg. v. Jørgen Ladefoged, Wormianum 2002, p. 68.

¹⁶ DFS 1906/23-339. Meddelelsen berettede desuden om samme kvinde, at hun var krøbet igennem en horseham for at opnå smertefrie fødsler.

¹⁷ Føgedprotokollen fra Dragsholm birk indeholder forhør i anledning af dødsfaldet, optaget 19/5 1846, heraf fremgår, at Ole havde lidt af epilepsi "de sidste 30 Aar". Hans Enke, Bodil Marie Pedersdatter, forklarede, at de havde været gift i 43 år, og havde tre børn sammen. Oles anfald var meget voldsomme, og han kunne få op til flere om dagen. Anfaldene kom uden varsel og uden at parret kunne "opdage", hvad der forårsagede dem. Så sent som søndag den 17. havde han fået anfald, da de var gået i seng. Det kunne også ske midt i arbejdet, og Bodil Marie kunne fx berette om en gang, da Ole havde fået et anfald men han var i gang med noget tækkearbejde. Han havde da ligget på ryggen med hovedet nedad, men var heldigvis blevet hængende med benene i stigen. (LAK: Dragsholm Birk, føgedprotokol 1846... p.131 ff.

¹⁸ I dag anslås det, at ca. 12 patienter omkommer i forbindelse med anfald pr. år. Det er ca. 1% af de omkring 12.500 patienter, der ikke kan gøres anfaldsfrie. (www.epilepsiforeningen.dk)

¹⁹ DFS 1906/23-2480

²⁰ DFS 1906/30-1114

²¹ DFS 1906/23-13

²² DFS 1906/43-3371

²³ DFS 1906/23-332 nævnes også i DFS 1906/30 IG/ 2401

²⁴ DFS 1906/30-IG-2401

²⁵ DFS 1906/23-3341

²⁶ DFS 1906/30-3246

²⁷ 1906/23-843, DFS 1906/24-2354, DFS 1906/23-244, DFS 1906/23-13, DFS 1906/23-3224, mfl.

²⁸ DFS 1904/42-2

²⁹ H.C. Andersen, "Mit livs Eventyr" kap. 3.

³⁰ DFS 1906/30-IG-2401

³¹ Dette nævnes af J C Tode, som i "Sundhedstidende" 5/8 1778 beskriver et konkret tilfælde af denne praksis, som han absolut ikke bryder sig om: "I denne oplyste Tidsalder, i vort retsindige Kiøbenhavn er den gemeene Mand en Træl af de blindeste Fordomme. For nogle Dage, da en Morder blev rettet, saae man med Gysen og Væmmelse at et Menneske, formodentligen for at befries af Slag,

opfangede det udstrømmende varme Blod i en potte, drak det uden Modbydelighed, slog potten paa det afhuggede Hoved itu og rendte af sted".

³² Kilder vdr. beretningen om Engelbrecht LAK: Helsingør Byfoged, politi protokol, 1836..... Samt relevante folketællinger og kirkebøger for Sankt Olai sogn

³³ Dette nævnes bl.a. af Jens Kamp, DFS: 1906/30 IG.